

ОСОБЛИВОСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ СФЕРИ ТОВАРНОГО ОБІГУ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано темпи зростання окремих показників розвитку вітчизняної роздрібною торгівлі. Також розглянуто показники інноваційної активності в оптовій торгівлі та посередництві в оптовій торгівлі в Україні. Запропоновано створити та в подальшому розвинути інститут інвестиційних фондів капіталізації вітчизняного бізнесу сфери товарного обігу.

Ключові слова: фінансово-економічна система, модернізація, сфера товарного обігу, інноваційна активність.

Постановка проблеми. В умовах розвитку вітчизняної сфери товарного обігу визріла необхідність удосконалення не лише її організаційної та управлінської структури, осучаснення трудового потенціалу і трудових відносин, але й дослідження особливостей модернізації її фінансово-економічної системи. Зазначимо, що фінансово-економічна система сфери товарного обігу України пройшла доволі довгий період еволюційного розвитку та удосконалення. На сьогодні склалися її регулюючі органи, принципи і механізми функціонування, відповідні взаємозв'язки та взаємовідношення. Але попри систематичні удосконалення, інколи реформаторського значення, в межах нашої держави ще досі не забезпечено належної ефективності фінансово-економічної системи сфери товарного обігу, а механізми функціонування часто не відповідають практиці економічно розвинених держав. Серед основних причин такого стану справ є недотримання принципу системного підходу до розгляду та регулювання сфери товарного обігу.

Отже, необхідність розгляду особливостей модернізації фінансово-економічної системи сфери товарного обігу безумовно актуалізується.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Такі науковці, як О. Барановський, І. Бінько, П. Іванов, А. Ковальов, В. Мунтіян, С. Хантінгтон, В. Шлемко, зокрема, присвятили свої наукові праці питанням дослідження теорій модернізації. Проте напрямок модернізації фінансово-економічної системи сфери товарного обігу України досі залишається недостатньо розкритим.

Мета і завдання статті. Метою статті є визначення особливостей модернізації фінансово-економічної системи сфери товарного обігу України.

Завдання статті:

- проаналізувати темпи зростання окремих показників розвитку вітчизняної роздрібною торгівлі;
- розглянути показники інноваційної активності в оптовій торгівлі та посередництві в оптовій торгівлі в Україні.

Виклад основного матеріалу. Попри важливість осучаснення та доповнення інституційної інфраструктури сфери товарного обігу головні проблеми модернізації її фінансово-економічної системи криються у розвитку об'єктів цієї системи. Передусім йдеться про покращання ресурсної забезпеченості, елементний склад якої наведено на рис. 1.

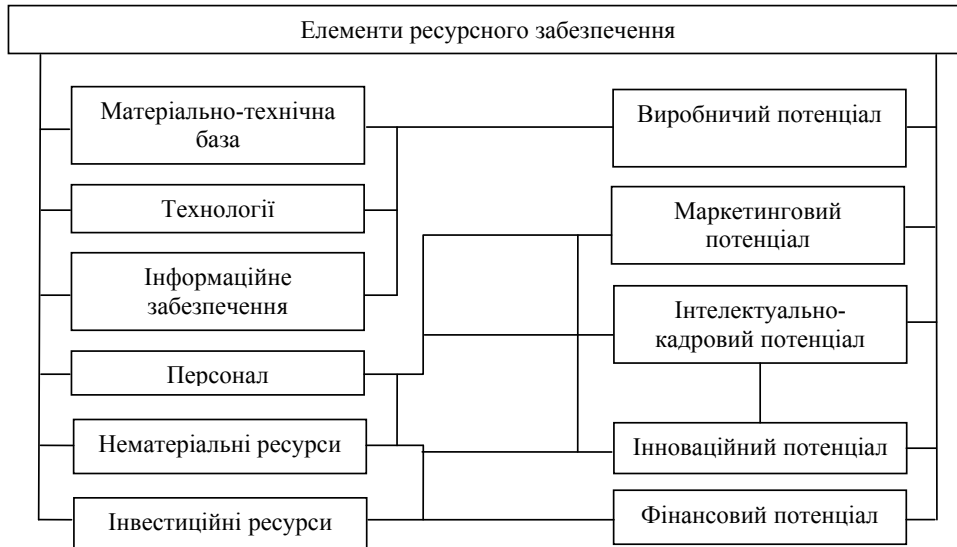

Рис. 1. Елементи ресурсного забезпечення та потенціалу розвитку сфери товарного обігу і взаємозв'язки між ними (розроблено автором)

Ресурсна забезпеченість вітчизняної сфери товарного обігу є недостатньою та за окремими важливими характеристиками погіршується, що призводить до втрати багатьох складових економічного потенціалу розвитку.

У середньому на одного зайнятого в сфері торгівлі у 2011 р. припадало основних засобів на 21,8 тис. грн, а рівень зносу основних засобів становив 32,1% (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика ресурсної забезпеченості торгівлі; ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку в Україні за 2000, 2006–2011 рр.
[1, с. 88, 93, 292, 353; 2, с. 80, 121; 3, с. 74, 106, 112]

Показник	Рік							Темпи зростання,% / абсолютне відхилення 2011 р. до	
	2000	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2000 р.	2010 р.
Фондоозброєність, тис. грн	6,29	8,33	9,64	15,79	18,77	20,48	21,84	347,22	106,64
Рівень зносу основних засобів,%	38,8	31,9	29,8	22,0	26,4	28,7	32,1	-6,7	+3,4
Товарні запаси в розрахунку на 1 м.кв. торгової площі, тис. грн*	1,27	1,40	2,56	3,18	3,35	2,51	4,22	332,28	168,13
Товарні запаси в розрахунку на одного зайнятого, тис. грн*	1,96	2,17	4,82	5,42	5,68	4,38	7,81	398,47	178,31
Витрати на інформатизацію в розрахунку на 1 тис. грн власного капіталу, грн	...	13,56	13,45	14,60	11,38	12,28	12,45	91,8**	101,38

Показник	Рік							Темпи зростання,% / абсолютне відхилення 2011 р. до	
	2000	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2000 р.	2010 р.
Чисельність зайнятих у розрахунку на один об'єкт торгівлі, ос.	30,25	59,84	63,48	68,56	72,42	74,57	75,78	250,51	101,62
Валові капітальні інвестиції на 1 тис. грн підсумку балансу, грн	...	141,3	137,91	116,57	88,55	74,35	90,51	64,1**	121,74
Валові капітальні інвестиції в розрахунку на 1 м.кв. торгової площі, тис. грн.	...	10,18	10,09	11,02	8,32	7,57	10,66	104,7**	140,82
Валові капітальні інвестиції в розрахунку на 1 зайнятого, тис. грн	...	16,95	16,57	18,80	14,10	13,20	19,76	116,6**	149,70

*У сфері роздрібної торгівлі.

**2011 р. до 2006 р.

Невисокою була й забезпеченість підприємств торгівлі товарними запасами. Так, їх середній залишок в розрахунку на 1 м. кв торгової площі становив у 2011 р. лише 4,2 тис. грн, а в розрахунку на одного зайнятого – 7,8 тис. грн.

Слід звернути увагу й на незначні витрати підприємств сфери товарного обігу на інформатизацію, що призводить до зниження рівня автоматизації та комп'ютеризації праці, підвищення її трудомісткості та зростання витрат на послуги сторонніх організацій у цій сфері.

Так, витрати на інформатизацію підприємств торгівлі становили у 2011 р. лише 12,5 грн на 1 тис. грн власного капіталу. Більше того, цей показник зменшується та скоротився до 2006 р. на 8,2%.

Низькою залишається й інвестиційна активність вітчизняних підприємств торговельної сфери. Так, валові їх капітальні інвестиції у розрахунку на 1 тис. грн суми балансу становили у 2011 р. лише 90,5 грн та зменшилися до 2006 р. на 35,9%.

Валові капітальні інвестиції в розрахунку на 1 м.кв торгової площі становили у 2011 р. 10,7 тис. грн, що є недостатнім для належного оновлення матеріально-технічної бази об'єктів торгівлі. Більше того, значення цього показника залишається на рівні 2006–2007 рр.

Інвестиційна забезпеченість персоналу підприємств торгівлі становила у 2011 р. 19,8 тис. грн в розрахунку на одного зайнятого. Не зважаючи на зростання цього показника, на думку автора, його значення залишається недостатнім.

До позитивних тенденцій щодо ресурсної забезпеченості вітчизняної сфери товарного обігу можна віднести достатньо високу забезпеченість підприємств персоналом. У 2011 р. на один об'єкт торгівлі в середньому припадало 75,8 зайнятих працівників. При цьому значення цього показника у 2011 р. було найвищим за період 2000–2011 рр. Крім того, позитивною є тенденція до підвищення значень більшості з аналізованих показників.

Відповідно органам державного управління необхідно сприяти подальшому покращенню ресурсної забезпеченості вітчизняної сфери товарного обігу, зокрема до завдань влади віднесемо: підвищення рівня фондоозброєності підприємств, зниження рівня зносу основних засобів, покращення товарної забезпеченості, зростання витрат на інформатизацію, збільшення обсягів валових капітальних інвестицій.

Потребує покращання й соціально-економічна ефективність як об'єкт управління в фінансово-економічній системі вітчизняної сфери товарного обігу. Адже, незважаючи на доволі істотну зайнятість, одним з найнижчих за лишається рівень оплати праці у сфері торгівлі. Так, в період 2006–2011 рр. в середньому на близько 20% середньомісячна заробітна плата поступалася середній заробітній платі в економіці та зменшення цього показника до 16% у 2011 р. все ще не можна вважати достатнім (табл. 2).

Таблиця 2

Показники соціально-економічної ефективності торгівлі; ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку в Україні за 2006–2011 рр.
[1, с. 70; 2, с. 80; 3, с. 63, 100, 163, 226]

Показник	Рік						Темпи зростання,% / абсолютне відхилення 2011 р. до	
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2000 р.	2010 р.
Середньомісячна реальна заробітна плата, грн	723,7	905,5	1114,4	1257,7	1578,5	1996,9	2,8 р.	126,5
Відношення середньомісячної заробітної плати в торгівлі до середньої в економіці, коефіцієнт	0,79	0,78	0,82	0,81	0,80	0,84	+0,05	+0,04
Термін обороту товарних запасів, дні*	33	35	40	42	37	39	118,2	105,4
Витратомісткість, грн.	98,2	97,7	98,0	97,7	98,5	97,2	-1,0	-1,3
Рентабельність операційної діяльності,%	12,7	13,1	-0,2	4,5	9,8	15,0	+2,3	+5,2
Термін окупності власного капіталу, роки	4,4	3,8	-	-	4,2	3,8	86,4	90,5

*У сфері роздрібно торгівлі.

Невисокою залишається й реальна заробітна плата в торгівлі. У 2011 р. цей показник становив 1996,9 грн, що несуттєво перевищує прожитковий мінімум в державі. Порівняно з 2010 реальна заробітна плата в торгівлі збільшилася лише на 26,5%, а до 2006 р. – у 2,8 раза.

Згадувана низька товарооборотність сфери товарного обігу підтверджується показниками терміну оборотності товарних запасів у роздрібній торгівлі України. Найкращим було значення цього показника ще у 2006 р. – 33 дні. У період 2006–2009 рр. воно лише збільшувалося, досягнувши у 2009 р. значення в 42 дні. До 2011 р. середній термін одного обороту товарних запасів дещо скоротився – до 39 днів. Втім, значення цього важливого показника ефективності не може свідчити про належну ділову активність вітчизняної сфери товарообігування.

Відомо, що одним з головних показників економічної ефективності є рівень витрато місткості. З огляду на значення цього показника в торгівлі як у 2011 р. (97,2 грн/грн), так і протягом аналізованого періоду, доводиться констатувати про низьку ефективність галузі, адже рівень витрато місткості стабільно становив 97–98%. Хоча, якщо проаналізувати значення показника рентабельності операційної діяльності, то спостерігаємо дещо іншу ситуацію. До 2008 р. та після 2009 р. значення показника було доволі високим. Спад відбувся лише у кризові 2008–2009 рр., коли рентабельність операційної діяльності опустилася до «-» 0,2% та 4,5%. Аналогічні тенденції відбувалися й з показником умовного терміну окупності власного капіталу.

Відтак, дещо парадоксальним є одночасно прийнятні значення рентабельності підприємств торгівлі у 2011 р. та критично низькі – витратомісткості. Очевидно, що це може бути обумовлене «штучним» збільшенням поза операційних витрат суб'єктів господарювання з метою мінімізації таким чином податкових платежів. Тому є підстави стверджувати, що «реальна» фінансово-економічна ефективність суб'єктів сфери товарного обігу є дещо вищою. Зробимо висновок, що вітчизняним органам регулювання сфери товарного обігу потрібно шукати засоби детінізації діяльності підприємств торгівлі та подання ними більш «справедливих» значень показників у податковій та статистичній звітності. Але слід усвідомлювати, що позитивний результат можуть дати лише паритетні поступки – як з боку підприємств, так і держави. І лише дотримання такого принципу забезпечить зниження витратомісткості фінансово-господарської діяльності у вітчизняній торгівлі.

Є підстави стверджувати, що попри низку позитивних тенденцій, окремі важливі індикатори розвитку сфери товарного обігу України погіршуються. Так, в Україні спостерігається стійка тенденція до зменшення кількості об'єктів роздрібно торгівлі (на 37,8% у 2011 р. до 2000 р. та на 7,2% до 2008 р.) та їх укрупнення, що об'єктивно призводить до погіршення конкуренції та зростання монополізації галузі. Крім того, на разі не відновлено докризових значень ще й такого показника розвитку торгівлі, як чисельність зайнятих (рис. 2). Кількість зайнятих зменшилися за аналізований період на 6,4%.

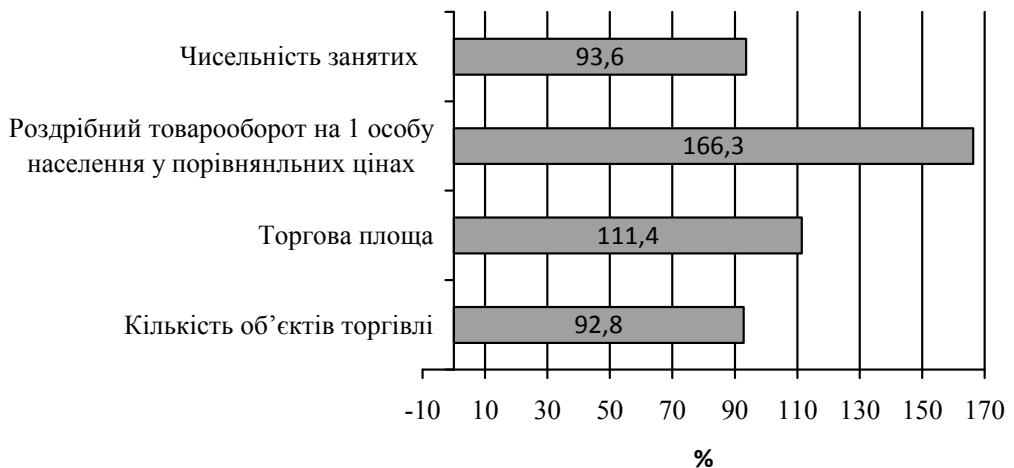

Рис. 2. Темпи зростання окремих показників розвитку роздрібно торгівлі України у 2011 р. до 2008 р. (складено автором на основі даних [2, с. 7, 96, 121])

Зауважимо, що як кількість зайнятих, так і кількість об'єктів роздрібно торгівлі в Україні продовжують зменшуватися і ці тенденції не можуть розцінюватися як позитивні. Адже підтверджують тезу про те, що при збільшенні обсягів товарообороту (як кількісного показника розвитку) ефективність торгівлі погіршується. Відтак, модернізація фінансово-економічної системи сфери товарного обігу стосується й виведення окремих негативних тенденцій її розвитку.

Потрібно констатувати, що фінансово-економічна стійкість сфери товарного обігу України є недостатньою, що не лише деформує стабільність її фінансово-економічної системи, але призводить до погіршення фінансової безпеки галузі. Так, значення усіх наведених у табл. 3 показників фінансового стану і ліквідності сфери вітчизняної торгівлі знаходяться нижче економічно доцільного рівня.

Таблиця 3

Показники фінансового стану та ліквідності сфери торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку в Україні за 2008–2011 рр. [3, с. 222–234]

Показник	Економічно доцільні значення [4, с. 292]	Рік				Абсолютні відхилення 2011 р. до	
		2008	2009	2010	2011	2008 р.	2010 р.
Коефіцієнт фінансової незалежності	$\geq 0,5$	0,16	0,09	0,10	0,09	-0,17	-0,01
Коефіцієнт інвестування	$> 1,0$	0,69	0,47	0,54	0,55	-0,14	+0,01
Коефіцієнт поточної ліквідності	$\geq 1,5$	1,07	1,02	1,05	1,07	-	+0,02
Коефіцієнт загальної ліквідності	$> 1,4$	0,91	0,86	0,89	0,90	-0,01	+0,01
Коефіцієнт ліквідності балансу	$> 2,5$	1,19	1,11	1,12	1,11	-0,08	-0,01

При цьому спостерігається тенденція до подальшого погіршення фінансового стану і ліквідності галузі. На найбільшу величину за період 2008–2011 рр. погіршилася фінансова незалежність (0,17 до 2008 р. та на 0,01 до 2010 р.). Низькою, але стабільною, залишається лише поточна ліквідність галузі.

Зрозуміло, що незадовільні фінансова стійкість і ліквідність підприємств галузі призводять до труднощів економічних агентів при обслуговуванні кредиторських зобов'язань та втрати їх економічної незалежності. За таких умов говорити про розвиток не доводиться.

Ще однією істотною проблемою фінансово-економічної системи сфери товарного обігу України залишається недостатність передумов до зміцнення конкурентоспроможності галузі та її підприємств. Такий висновок обумовлений їх низькою інноваційною активністю, що небезпечно для економічної життєздатності галузі в умовах глобалізації, участі держави у міжнародних торговельних організаціях, відкритості внутрішнього ринку.

Так, незважаючи на збільшення частки вітчизняних торговельних підприємств з інноваційною активністю у 2006–2010 рр. (з 15,9 до 20,6%), їх кількість все ж залишається недостатньою, адже чотири з п'яти підприємств взагалі не займаються інноваційною діяльністю, причому не лише відносно товарної спеціалізації, а навіть в системі управління бізнесом (табл. 4).

Таблиця 4

Показники інноваційної активності в оптовій торгівлі та посередництві в оптовій торгівлі в Україні у 2006–2008 та 2008–2010 рр. [5, с. 263, 266, 267; 6, с. 252, 256, 258]

Показник	Роки		Абсолютні відхилення, %
	2006–2008	2008–2010	
Частка підприємств з інноваційною активністю, %:			
– загалом	15,9	20,6	+4,7
– з технологічними інноваціями	6,2	4,6	-1,6
– з продуктивними інноваціями	1,0	0,4	-0,6
– з процесовими інноваціями	2,5	2,8	+0,3
– з маркетинговими та/або організаційними інноваціями	9,7	16,0	+6,3
Частка працівників, що працюють на підприємствах з інноваційною активністю, %	21,0	25,8	+4,8
Частка реалізованої продукції підприємствами з інноваційною активністю, %	20,3	33,8	+13,5

Звернімо увагу на те, що попри збільшення кількості інноваційно активних торговельних підприємств (на 4,7% в структурі), частки підприємств з технологічними та продуктовими інноваціями зменшилися, а з процесовими – майже не змінилася. Тобто зростання відбувається за рахунок активізації використання маркетингових та/або організаційних інновацій. Частка торговельних підприємств з такими інноваціями збільшилася з 9,7 до 16,0%.

Водночас позитивними тенденціями є збільшення кількості працівників торгівлі, які беруть участь в інноваційній діяльності (частка збільшилася на 4,8%), обсягу реалізованої продукції підприємствами з інноваційною діяльністю (на 13,5%).

Втім цього недостатньо і органам державного управління необхідно працювати над стимулюванням подальшого розвитку інноваційної діяльності суб'єктів сфери товарного обігу України. Цього можна досягнути за рахунок прийняття програм реалізації інноваційного потенціалу сфери товарного обігу із заходами, які стосуються фінансово-економічного стимулювання підприємствами інноваційної діяльності, залучення інвестицій, створення і поширення знань, запровадження моніторингу і планування інноваційного розвитку підприємств сфери товаропросування.

Висновки. Особливу увагу в процесі модернізації фінансово-економічної системи вітчизняної сфери товарного обігу органам державного управління необхідно звернути на удосконалення структури балансу підприємств галузі (в напрямі збільшення часток власного капіталу і власних оборотних активів та зменшення – довгострокових і поточних зобов'язань), зменшення їх кредиторської заборгованості та капіталізації за рахунок вітчизняного капіталу. Для цього необхідно створити та в подальшому розвивати інститут інвестиційних фондів капіталізації вітчизняного бізнесу сфери товарного обігу; провести ревізію фінансової звітності суб'єктів господарювання галузі та забезпечити її «очищення» від протрочених дебіторської і кредиторської заборгованостей, списання неіснуючих активів, збільшення статутного капіталу підприємств на величину реальної вартості їх власного капіталу; сприяти розвитку фондового ринку та емісії (в т. ч. серед населення) акцій вітчизняних підприємств.

У перспективі автор планує дослідити ключові аспекти інвестиційного забезпечення модернізації фінансово-економічної системи сфери товарного обігу України.

Список використаних джерел

1. Статистичний щорічник України за 2011 рік / Державна служба статистики України. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 558 с.
2. Роздрібна торгівля України у 2011 році / Державна служба статистики України. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 177 с.
3. Статистичний збірник «Діяльність суб'єктів господарювання у 2011 році» / Державна служба статистики України. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 468 с.
4. Система регулювання внутрішньої торгівлі України [Текст]: монографія / за ред. В.В. Апоп'я, І. М. Копича. – К.: Академвидав, 2012. – 424 с.
5. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2006-2008 роках» / Державна служба статистики України. – К.: Державна служба статистики України, 2010. – 347 с.
6. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2008-2010 роках» / Державна служба статистики України. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 304 с.

В статье проанализированы темпы роста отдельных показателей развития отечественной розничной торговли. А также рассмотрены показатели инновационной активности в оптовой торговле и посредничестве в оптовой торговле в Украине. Предложено создать и в дальнейшем развивать институт инвестиционных фондов капитализации отечественного бизнеса сферы товарного оборота.

Ключевые слова: *фінансово-економічна система, модернізація, сфера товарного оборота, інноваційна активність.*

In the article rates of growth of domestic retail trade development separate indicators are analyzed. And also indicators of innovative activity in wholesale trade and intermediary in wholesale trade in Ukraine are considered. It is offered to create and further to develop institute of investment funds of a commodity turn sphere domestic business capitalization.

Key words: *financial and economic system, modernization, commodity turn sphere, innovative activity.*

Одержано 21.02.2014.